

УДК: 37.013

Попова Д.А., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПРОБЛЕМА ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

***Анотація.** У статті висвітлено проблему полікультурної освіти в контексті світових та євроінтеграційних процесів; виділено фактори, що актуалізують проблему полікультурної освіти та чинники, що зумовлюють її успішність; проаналізовано особливості трактування поняття «полікультурна освіта» у вітчизняній педагогічній теорії.*

***Ключові слова:** освітня політика, полікультурна освіта, розвиток полікультурної освіти, принципи полікультурної освіти, теорія полікультурної освіти.*

***Аннотация.** В статье освещена проблема поликультурного образования в контексте мировых и евроинтеграционных процессов; выделены факторы, актуализирующие проблему поликультурного образования и факторы, обуславливающие ее успешность; проанализированы особенности трактовки понятия «поликультурное образование» в отечественной педагогической теории.*

***Ключевые слова:** образовательная политика, поликультурное образование, развитие поликультурного образования, принципы поликультурного образования, теория поликультурного образования.*

***Annotation.** The article deals with the problem of multicultural education in the context of global and European integration processes; factors that actualize the problem of multicultural education and the factors that contribute to its success are identified; the peculiarities of the term “multicultural education” interpretation in national educational theory are analysed.*

***Keywords:** educational policy, multicultural education, multicultural education development, the principles of multicultural education, multicultural education theory.*

У сучасній педагогічній науці все більш гостро виявляються протиріччя між розробками у вітчизняній науці окремих аспектів полікультурної освіти і відсутністю її системного теоретичного і методологічного обґрунтування; теоретичними підходами вітчизняних вчених до визначення окремих категорій полікультурної освіти і

відсутністю їх концептуального узагальнення для визначення понятійного апарату цієї галузі і, перш за все, самої категорії "полікультурна освіта".

Сучасні педагогічні реалії, з одного боку, потребують врахування етнокультурного чинника в освіті, з іншого – створення умов для пізнання та розуміння культури інших народів, виховання толерантних відносин між людьми, що належать до різних етносів, рас і культур. Саме тому поняття полікультурної освіти було введено до наукового обігу вітчизняної педагогічної науки. Кожна особистість, яка навчається, має розумітися на проблемах культури та полікультурності. Ці проблеми набувають все більшої актуальності для українського суспільства, що зумовлено активною взаємодією людей у різних сферах: соціальній, політичній, економічній, культурній.

Однак, ці проблеми не є новими. Їх вирішенням займалися ще давньогрецькі філософи та педагоги-гуманісти. У кожен історичну епоху «культура» і «полікультурність» розглядалися вченими відповідно до потреб суспільства. У другій половині ХХ століття активізувалася низка факторів, які актуалізували полікультурну освіту [1]. Одним із них можна назвати зростання етнічної та расової свідомості людей. Етноси, які раніше були залежні, звільнилися, створили самостійні держави зі своїми віруваннями, традиціями, звичаями та світоглядом. Ці народи прагнуть бути рівноправними партнерами у всій розмаїтості міжнародних відносин.

Іншим вагомим фактором, який не лише актуалізує полікультурну освіту, а й впливає на процес формування полікультурного простору, є міграційні процеси, які значно посилюють міжкультурні контакти. Міграція спричиняється економічними, соціальними, культурними і політичними умовами. При цьому, економічні причини пов'язані з нерівномірним розподілом трудових ресурсів та з нерівномірним попитом на ринку праці. Такі умови змушують людину залишати свою країну у пошуках роботи, що спричиняє переміщення робочої сили. Водночас, кожна країна зацікавлена у висококваліфікованих кадрах, тому створюються всілякі умови щодо заохочення їх переміщення. Робітники низької кваліфікації у країнах з високим рівнем розвитку економіки набувають статусу емігрантів. І перші, і другі створюють на такій території полікультурне середовище. Економічні причини міжнародної інтеграції спонукають як роботодавців, так і робітників до толерантних стосунків. Тому, особа, яка мігрує в іншу країну, опиняється в нових соціокультурних умовах, а значить має до них не лише пристосовуватися, а й уміти в цих умовах співіснувати. У свою чергу, людина, яка приймає на роботу іноземця, має будувати з ним свої стосунки на засадах рівноправності, терпимості, поваги.

Ще одним важливим фактором варто назвати глобалізацію світу. Глобальні процеси змінюють не лише економіку, політику, вони впливають і на картину міжкультурних зв'язків.

Дослідженню проблеми полікультурної освіти в працях вітчизняних науковців приділяється належна увага, зокрема теоретико-методологічні засади обґрунтовуються у роботах сучасних вчених Р. Р. Агадулліна, О. А. Гривої, О. І. Гуренко, М. П. Лещенко, Н. Є. Міропольської. Полікультурне виховання як соціокультурний феномен досліджено у працях І. Д. Беха, О. В. Сухомлинської. Теоретичне обґрунтування значущості виховання духовних цінностей у студентської молоді ВНЗ здійснили А. М. Бойко, М. Й. Боришевський, Л. В. Волик, В. О. Долженко, І. А. Зязюн, А. Й. Капська, Т. В. Саєнко, В. В. Кузьменко, І. Ф. Лощенкова. Вчені висвітлюють історико-педагогічні аспекти розвитку теорії і практики полікультурної освіти. Однак сучасна активізація міграційних процесів зумовлює необхідність нових досліджень зазначеної проблеми.

Метою статті є аналіз проблеми полікультурної освіти контексті світових та євроінтеграційних процесів та висвітлення факторів, що актуалізують проблему полікультурної освіти в Україні й чинників, які зумовлюють її успішність.

Сьогодні глобальні процеси, які відбуваються у культурі, хвилюють багатьох науковців, зокрема культурологів та педагогів. В умовах глобалізації неможливо позбутися інтегративного фактору, який може призвести до руйнування історичних бар'єрів між народами, до розвитку загальнолюдської цивілізації. Цей процес відбувається завдяки єдиній і одночасно різноманітній природі світу в цілому. Враховуючи вищезазначене, сьогодні важливо зберігати етнічну та культурну своєрідність і культурну багатоманітність. Інтеграція національних культур можлива, оскільки їх об'єднує те, що в кожному з них входять універсальні людські цінності, які є тією базою, на якій тримається будь-яка культура. Такі цінності як істина, добро, краса та свобода проявлялися в різних формах, а конкретні форми їх втілення склали її своєрідність.

Глобалізація за своєю природою сприяє гармонізації світу, етизації людських стосунків, взаємодії політичних систем, взаємозбагаченню національних культур, але у своєму викривленому вигляді вона може сприяти уніфікації, стандартизації, спрощеності культур. Русло, в якому буде протікати процес глобалізації, залежить від того, хто ним буде керувати і хто на нього буде впливати.

Загалом у глобалізації беруть участь країни, що мають різні культурні настанови і знаходяться на різних ступенях розвитку. Людство, як єдина цілісність, сьогодні дійсно потребує загальних норм взаємодії суспільств, тому культурна глобалізація має впливати на етику взаємовідносин, які сприятимуть формуванню гармонізації суспільного світу.

Глобальна культура – явище нове. Вона перебуває на початковій стадії формування «тому й досі існує різноманітність різних регіональних, національних, етнічних і релігійних культур, багато з яких випереджали

виникнення глобальної культури, а інші стали розвиватися у відповідь на її появу» – такого погляду дотримуються Л. Голік, Г. Левченко Т. Клинченко, М. Красовицький [2, с.3]. Окрім глобалізації у різних сферах людської діяльності активізації полікультурної освіти й виховання сприяє і цілий спектр глобальних проблем, які можуть завдати шкоди всьому людству. Звичайно, ці проблеми породила людина у процесі своєї діяльності, тому вона і має їх вирішувати. На сучасному етапі шукати шляхи розв'язання цих проблем мають представники всіх країн і народів. Такий підхід передбачає активний діалог між представниками соціокультурних спільнот, до якого мають бути готові як сучасники, так і майбутні покоління. Тому вже зараз система освіти має залучати до навчально-виховного процесу такі компоненти, які б актуалізували для учнів перспективи глобальних катастроф та їх першопричини, а також знайомили з передумовами та можливостями їх подолання. На жаль, не всі держави сьогодні готові до продуктивного діалогу, тому у світі й існують етнічні та міждержавні конфлікти. Тож зараз людство, як ніколи, потребує такої освіти й виховання, яка б забезпечила усвідомлення важливості співпраці між народами.

Іншим фактором актуалізації полікультурної освіти є розширення міжнародного співробітництва. Взаємодія вимагає діалогу між націями та їх культурами. При цьому необхідно враховувати традиції, що склалися у кожного етносу, вивчати особливості культури країни.

Отже, у сучасних умовах важливість проблеми зумовлена інтегративними процесами, які об'єднують людей у полікультурні спільноти. У таких спільнотах взаємодіють представники різних культурних, етнічних, релігійних груп. Позитивні стосунки між людьми, що належать до різних груп, залежать від готовності особистостей жити та активно діяти у полікультурному середовищі. Сформувати у молодого покоління таку готовність – завдання сучасної, зокрема й вищої, освіти.

Учені Л. Голік, Т. Клинченко, М. Красовицький, Т. Левченко проблему полікультурної освіти розглядають у поєднанні з вихованням: "Полікультурна освіта і виховання – така організація і зміст навчально-виховного процесу, життя і діяльності учнів, взаємостосунків, яка забезпечує ознайомлення з культурою народів, що живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри і солідарності, вміння взаємодіяти" [2, с. 4]. Українські дослідники вказують на те, що багатокультурна освіта і виховання не повинні заперечувати національні, а мають розглядатися разом як складові єдиного процесу.

В. Болгаріна, І. Лощенова подають свій погляд на полікультурну освіту: «...така освіта, для якої ключовими поняттями є культура як вселюдське явище; це засіб допомогти особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через

культурний розвиток» [3, с.3]. Л. Горбунова суть інтеркультурної освіти і виховання вбачає в тому, «щоб навчити молоду людину знаходити своє місце відносно інших, дати їй засоби урізноманітнити свої взаємини з іншими і пізнати різні культурні прояви свого оточення, включаючи конфліктні ситуації» [4, с.63].

Україна належить до держав із полікультурним середовищем, що формувалося на її теренах протягом віків. Одне покоління залишало після себе культурні традиції, інше, удосконаливши їх, передавало наступним. Співіснування різноетнічних груп у певних соціальних умовах сприяло напрацюванню соціального досвіду, певних норм взаємин.

Реформування вищої освіти в Україні спрямоване на впровадження нових підходів у підготовку майбутніх фахівців, втілення нових стратегій, формування такої системи освіти, яка максимально відповідатиме потребам часу й суспільства. Звернення до гуманістичних засад педагогічної науки, інтеграційні процеси в економіці та в освітньому просторі, поява комунікаційної мережі створюють низку передумов для активізації засад полікультурної освіти. Це взаємовплив різних культур, пов'язаний з процесами інтеграції; внутрішньо-суспільні зміни в країні, зумовлені міграцією та багатокультурністю; культурне розмаїття на фоні світової глобалізації. Лише завдяки різноманітності навколишнього світу, населеного представниками багатьох етнічних та культурних груп, починається розуміння полікультурності [5, с.16-17].

Ми погоджуємося із висловлюванням М. Рудь, яка вважає, що «сучасна соціально-культурна ситуація в Україні характеризується глибоким переосмисленням минулого, активізацією історичної пам'яті як невід'ємної частини суспільної свідомості, загального процесу формування громадянського полікультурного суспільства, у ході якого переборюється відчуженість особистості не тільки від влади й власності, але й від своєї культури, мови, традицій, звичаїв, історії, релігії. Не може бути й вважатися громадянським полікультурне суспільство, яке сповідує й насаджує в різноманітних формах моральний нігілізм, нетерпимість і насильство» [6, с. 67].

Сучасне українське суспільство є полікультурним, оскільки воно об'єднує людей різних національностей з усіма формами взаємодії та взаємовпливів.

На думку В. І. Матіса «полікультурне суспільство – найважливіша й основна категорія соціальної філософії й теоретичної соціології, що означає історично конкретний тип соціальної системи, яка припускає об'єднання людей різних національностей з усією сукупністю форм взаємодії і взаємозалежностей, де економіка виконує функцію адаптації, політика – досягнення мети, а культурні символи – підтримка зразка взаємодії у системі» [7, с. 18].

Аналізуючи працю В. І. Матіса, М. Рудь виділяє три моделі полікультурного суспільства. Перша модель характеризується різноманіттям у єдиному. Це

перспективна цілісність, що використовує стратегію демократичного об'єднання народів і їхніх культур для прогресивного руху суспільства до вищих форм. Образне уявлення такої моделі може асоціюватися з багатобарвною гармонією фарб у єдиній суцільній картині. Друга модель полікультурного суспільства може виглядати як одноманітне єдине. Досягненню цілей такої моделі суспільства сприяють різноманітні доктрини «стирання граней», «стирання істотних розбіжностей», «створення монолітного суспільства» й таке інше. Така цілісність, на погляд вченої, безперспективна, оскільки, як правило, супроводжується жорстким придушенням унікальної розмаїтості різноманітних етнічних, регіональних, місцевих та інших особливостей. Основним принципом керівництва й життєдіяльності такої цілісності виступає тоталітаризм. При цьому стратегічним принципом у такому суспільстві є теорія «плавильного казана», при якому перепплавляються й перемелюються всі національні культури. Образно таке полікультурне суспільство асоціюється із сірою одноманітністю (Північна Корея, Албанія).

Третя модель полікультурного суспільства може виглядати як різноманітно-розчленоване. У такому суспільстві основним керівним принципом є «розділяй і пануй». Цю модель характеризує роз'єднаність і хаос, де всі етнічні утворення та їхні культури відособлені й не контактують" [7, с. 37]. Виділивши моделі, дослідниця подає своє визначення: «Полікультурне суспільство – складна система, що об'єднує людей різноманітних національностей з усією сукупністю їхньої взаємодії й взаємозалежності» [7, с. 68].

Отже, наведені визначення свідчать, що полікультурне суспільство поєднує людей, які належать до різних культур і мають позитивні взаємини. Стосунки, що складаються в такому суспільстві, спонукають людей до формування готовності жити в його умовах середовища. Основи готовності закладаються в системі освіти.

Нове тисячоліття спонукало науковців до актуалізації питань полікультурності, до пропаганди полікультурної освіти. Українські науковці виділяють декілька основних тенденцій, характерних для сучасного полікультурного простору: рух від глобалізації до деталізації, тобто зменшення значущості великих соціальних категорій на користь менших, більш конкретних і реальних – статевої, вікової, етнічної, посилення впливу індивідуальних цінностей і потреб особистості; перехід від уніфікованості до розмаїття, широта та різноплановість процесів самоідентифікації [8, с.20].

Розвиток України як багатонаціональної держави, формування громадянського демократичного суспільства, відкритого стосовно інших країн, народів і культур, трансформування вищої освіти в умовах глобалізації суспільства потребує розроблення нових підходів у контексті

відродження ідей національної та полікультурної освіти. Основні принципи та напрями полікультурності знайшли відображення у таких законодавчих документах, як Конституція України, Закон «Про національні меншини в Україні», «Про мови в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про освіту» та інших.

Про значну увагу, яка приділяється нині розвитку ідеї полікультурної освіти в Україні, свідчить ряд державних документів, а саме: Державна національна програма «Освіта» (Україна, ХХІ століття. 1994 р.), «Концепція 12-річної загальної середньої освіти», «Концепція громадянського виховання», Закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 р.), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» (2012), Державна програма «Вчитель», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України (від 28.03.2002. № 379), Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України, її інтеграції в європейський освітній простір, затвержені Міністерством освіти і науки України (31.12.2004. № 988). Полікультурні компетентності включено до «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». Ці документи свідчать про модернізацію сучасної системи освіти з урахуванням швидкого розвитку суспільства та суперечливих впливів глобалізаційних процесів, появу нових вимог до системи професійної педагогічної підготовки.

Суттєвим для нас є аналіз основних законодавчих актів і нормативних документів України про освіту, здійснений українським науковцем О. Мільотіною, який доводить, що подальший розвиток системи освіти в Україні відбуватиметься у напрямі визнання багатокультурності та багатоетнічності суспільства, врахування принципів полікультурної освіти та виховання [9, с.12]. Так, згідно зі ст. 11 Конституції України, «держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [10]. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») одним із пріоритетних напрямів реформування національного виховання визначає: «...прищеплення шанобливого ставлення до культур, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну...» [11, с.16].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, схвалений урядом 10.09.12, зазначається: «Стратегія розвитку національної системи освіти має формуватись адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, чим забезпечити стійкий рух і розвиток України в першій половині ХХІ століття, інтегрування національної системи освіти у європейський і світовий освітній простір... Зусилля органів управління освітою всіх рівнів... мають бути зосереджені на реалізації пріоритетних

напрямів розвитку освіти... серед яких: побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу... Система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя у постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі» [12].

Значна увага приділена полікультурним аспектам у «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності». Принципово важливим є поява терміну «інтеркультурного виховання» та спроба дати офіційне (з погляду документа) визначення інтеркультурного виховання: «Інтеркультурне виховання – навчання різноманітності культур, виховання поваги та почуття гідності у представників усіх культур, не зважаючи на расове або етнічне походження, сприйняття взаємозв'язку та взаємовпливу загальнолюдського і національного компонентів культури в широкому значенні». Серед принципів виховання громадянина в цьому проєкті зазначені:

- принцип культуровідповідності, «який передбачає органічну єдність громадянського виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, що забезпечують духовну єдність, наступність та спадкоємність поколінь»;

- принцип інтеркультурності, що передбачає інтегрованість української національної культури в контексті загальнодержавних, європейських і світових цінностей у загальнолюдську культуру.

Реалізація цього принципу означає, що в процесі громадянського виховання мають забезпечуватись передумови для формування особистості, вкоріненої в національний ґрунт і водночас відкритої для інших культур, ідей та цінностей. Лише така особистість здатна зберегти свою національну ідентичність, оскільки вона глибоко усвідомлює національну культуру, як невід'ємну складову світової культури.

Серед завдань виховання в проєкті також зазначені:

- формування інтеркультурного менталітету, сприйняття культурного плюралізму, загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення до інших культур і традицій;

- вироблення негативного ставлення до будь-яких форм насильництва; активне попередження тенденцій до виявлення деструктивного націоналізму, проявів шовінізму, фашизму.

У розділі 5 проєкту Концепції також зазначено: «Важливе місце в системі громадянського виховання посідає формування міжетнічних стосунків. Культура міжетнічних стосунків – це реалізація взаємозалежних

інтересів етносів, народностей у процесі економічного, політичного, соціального і духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру, толерантності» [13, с. 11-13].

Аналіз законодавчої бази дає змогу відзначити, що законодавство України, гарантуючи культурні й освітні права національних меншин, формує їх по-різному в різних документах. Спільною є орієнтація на задоволення цих прав – створення спеціальних шкіл чи класів для представників національних меншин, що не зовсім відповідає принципам полікультурної освіти (Конституція, Ст. 53; Закон про національні меншини, Ст. 6; Закон про мови, Ст. 25). А роз'яснення Конституційного Суду, по суті, орієнтує на створення двомовних шкіл для представників національних меншин, що відповідало би принципам полікультурності, якби такі школи створювалися в поліетнічних районах України.

В Україні полікультурна освіта є частиною національної, про це свідчать положення, які містяться в Національній доктрині розвитку освіти: «Виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу» [14, с. 4].

Подальший розвиток України як незалежної держави, її прагнення до Європейського співтовариства впливає на сучасне суспільне та державне сприйняття проблем національного відродження та необхідності формування полікультурних компетенцій громадянина України. Тому «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 рік) відзначається більш чіткою полікультурною орієнтацією. Вона проголошує, що:

«Держава повинна забезпечувати:

- виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сучасної європейської цивілізації;
- збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають на території України;
- формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин;
- виховання людини з демократичним світоглядом, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу» [14].

Покажемо те, що в порівнянні з попередніми документами «Доктрина» оперує поняттям «український народ», яке, як впливає з контексту, складається з представників не тільки української національності, а і всіх інших національностей та етнічних груп, які проживають в Україні. Тому підкреслюється, що «освіта ... сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури Українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями». Принципово важливим є і

нове уявлення про національне виховання, яке трактується як «виховання свідомого громадянина, патріота; набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві...». Такий підхід свідчить про позитивні демократичні зміни, що сталися в суспільній свідомості за роки існування незалежної України. Продовжується процес усвідомлення полікультурності українського суспільства і шляхів гуманістичного і демократичного розвитку і співробітництва всіх представників українського народу на благо своєї Батьківщини. Проявився цей підхід і у визначенні «стратегії мовної освіти», в якій підкреслюється обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, опанування рідної (національної) мови і оволодіння хоча б однією іноземною мовою. Підкреслюється, що освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур. Також забезпечується право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою. У навчальних закладах, в яких навчання ведеться мовами національних меншин, створюються умови для належного засвоєння державної мови.

У «Національній доктрині розвитку освіти України» виголошуються ідеї гуманізації, наголошується на унікальності, самобутності української культури та культур народів світу. Наголошується, що освіта «сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями» [14]. Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти визначено формування національних і загальнолюдських цінностей; створення для всіх громадян України рівних можливостей у здобутті освіти; забезпечення освітніх потреб національних меншин; інтеграцію вітчизняної освіти в європейський і світовий освітній простір. Аналіз «Доктрини» свідчить, що у цьому документі простежується вагомий полікультурний зміст, її положення свідчать про усвідомлення полікультурності українського суспільства, прагнення країни до гуманістичного та демократичного розвитку, світового співробітництва.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, зокрема соціокультурна лінія, передбачає, що «... засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів, норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку» [15, с. 2]. Безперечно, студентська молодь має виховуватись у душі національної самосвідомості, що також є критерієм полікультурності. «Національна свідомість культурного народу не тільки не веде до національного екстремізму, а й виступає засобом єднання етнічної та загальнолюдської системи цінностей [9, с. 4].

Отже, можна зробити висновок, що в розглянутих урядових і галузевих програмних та директивних документах, які стосуються системи освіти в Україні, визнається реальна багатокультурність та багатоетнічність українського суспільства й ставляться завдання зберігати культури меншин та плекати здорові, толерантні міжетнічні стосунки, що загалом відповідає ідеям полікультурності. На основі аналізу нормативних державних документів, можна стверджувати, що в освітній системі України приділяється значна увага питанню збереження української культури на основах гуманізму, визнання її самобутності й унікальності, і водночас розвитку шанобливого ставлення до інших культур, народів і етносів, визнання багатокультурності та багатоетнічності суспільства. Завдання, поставлені сучасною педагогічною наукою, відповідають ідеям і цілям полікультурної освіти та виховання.

Закономірним у цьому випадку стає принцип діалогу культур як основи взаємного збагачення та саморозвитку культур. Тоді національна школа не лише зберігає та передає національну культуру, але і організовує діалог національної культури та культури інших народів, що забезпечує доступ до світової культури.

Таким чином, можна виділити три основні складові національної освіти в Україні, що відображають полікультурний напрям освіти:

- принцип залучення до національної культури;
- принцип пізнання та толерантного відношення до культури народів спільного проживання;
- принцип діалогу культур, що забезпечує доступ до світової культури.

Однак, слід зазначити, що в розглянутих документах питання змін у змісті освіти ще залишається відкритим, немає чіткості й у термінологічно-понятійному плані. У вітчизняній педагогічній науці постає необхідність подальшого розроблення та апробації засад полікультурної освіти.

Висновки. Україна – держава культурного, етнічного, релігійного розмаїття, яка буде відкрите, демократичне суспільство. Відкрите середовище є результатом полікультурної освіти, тому запровадження її принципів для нашої країни є особливо актуальним. Полікультурна освіта розширює горизонти освітньої діяльності, сприяє формуванню в індивіда поліфонічного сприйняття світу, культивує толерантність як моральний ідеал та норму поведінки. Керуючись принципами такої освіти, педагоги виховують повагу та визнання мов та культур усіх етнічних груп. Запровадження такої освіти забезпечить всім, хто навчається, незалежно від статі, соціальної, етнічної, расової, культурної приналежності, рівні можливості на здобуття освіти у навчальних закладах.

Для полікультурної освіти важливі як універсальні цінності, які виходять за межі групових ознак, так і весь спектр цінностей, які визначають групову приналежність і створюють унікальні культури та погляди на світ.

Універсальні цінності містяться в культурних, релігійних та національних традиціях. Якими б різними не були ці традиції, вони породили багато спільних рис у різних народів, незалежно від часу та відстані.

Таким чином, запровадження полікультурної освіти в Україні дає можливість особистості глибше вивчити та усвідомити розмаїття народів, що населяють світ. Відмінності між культурами, що відображені у смаках людей, їхньому стилі життя та поглядах на світ, є продуктом еволюції кожного народу. Отже, полікультурна освіта допоможе тим, хто навчається, побачити у різноманітності спільне.

1. Гончаренко Л. А. Фактори актуалізації полікультурної освіти і виховання / Л. А. Гончаренко // Таврійський вісник освіти. – 2004.– № 2.– С.97–101.
2. Голик Л.О. Полікультурна освіта в Україні / Л. О.Голик, Т. В.Клинченко, М. Ю.Красовицький, Г. І.Левченко // Завуч. – 1999. – № 29/35 (жовтень).– С.3–4.
3. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна, І. Лощенова // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2–6.
4. Горбунова Л. Інтеркультурна освіта у проблемному полі ідентичностей / Л. С. Горбунова // Вища освіта України – 2003. – № 1. – С. 59–65.
5. Гулецька Я. Г. Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США. / Я. Г. Гулецька // Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Київ, 2008. – 262 с.
6. Рудь М. В. Формування громадянських якостей старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (в умовах полікультурного регіону) / М. В. Рудь // Дис...канд. пед. наук. – Луганськ. – 2002. – С. 5.
7. Матис В.И. Проблема национальной школы в поликультурном обществе Текст : моногр. / В. И. Матис. – Барнаул : Изд-во БГПУ, 1997. – 334 с.
8. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія / О. А. Грива. – К.: ПАРАПАН, 2005. – 228 с. – Бібліогр. - С. 181–201.
9. Мілютіна О. Полікультурна освіта молоді в Україні: державна політика і педагогічна стратегія / О. Мілютіна // Рідна школа. – 2007. – № 7–8. – С. 12–14.
10. Конституція України. Електронний ресурс. Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
11. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). - К. : Райдуга 1994 року. – 61 с.
12. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. – [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>. – Загол. з екрану.
13. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (проект) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 2000, № 22 – К., Педагогічна преса. – с. 7–21.
14. Національна доктрина розвитку освіти України. – [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>. – Загол. з екрану.
15. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-ц>. – Загол. з екрану.

Рецензент: д.пед.н., професор Дем'янчук А. С.